

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 27-28 (1992)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 27-28 (1992)

Η Γνώση σαν η κύρια πηγή πλούτου και εξουσίας
στις αρχές μιας νέας ιστορικής εποχής

Μιχάλης Ν. Ράπτης

Copyright © 2022, Μιχάλης Ν. Ράπτης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ράπτης Μ. Ν. (1992). Η Γνώση σαν η κύρια πηγή πλούτου και εξουσίας στις αρχές μιας νέας ιστορικής εποχής. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (27-28), 158-161. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/30078>

Η Γνώση σαν η κύρια πηγή πλούτου και εξουσίας στις αρχές μιας νέας Ιστορικής Εποχής^(*)

του Μ.Ν.Ράπτη

Με τις νέες παραγωγικές δυνάμεις, τις πρωτόγνωρες στην ιστορία της ανθρωπότητας και καταπληκτικά ταχύτατα εξελισσόμενες στα τελευταία 30 χρόνια, μπήκαμε σε μια νέα ιστορική εποχή. Από τα βασικά της χαρακτηριστικά είναι ότι η Γνώση αποβαίνει κύρια πηγή εξουσίας και πλούτου. Το θέμα της Γνώσης θα το εξετάσω από μια σκοπιά που ίσως προκαλέσει αντιδράσεις, οπωσδήποτε ευπρόσδεκτες ιδίως αν προέλθουν από ειδικούς πιο κατατοπισμένους από μένα σ' αυτό το τόσο σημαντικό αλλά και πολύπλοκο ζήτημα.

Στην αρχή ήταν ο Λόγος αλλά ποιος ακριβώς Λόγος; Τί σήμερα εννοούμε μ' αυτό, είναι μια άποψη του πράγματος για την οποία θα μιλήσω. Όλη η παράδοση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού μας, όλες οι αναφορές έως ακόμα πρόσφατα στον Λόγο κυρίως πε-

ρικλείουν το ορθολογικό στοιχείο της σκέψης, του τρόπου δηλαδή με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον εξωτερικό κόσμο μας αλλά και τον εαυτό μας.

Όλη η παράδοση της αρχαίας φιλοσοφίας μας με κορυφαίους όπως ο Σωκράτης, ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης έχει σαν κύριο αντικείμενό της την ανάπτυξη της Αλήθειας δηλαδή τη βαθύτερη φύση του Πραγματικού, εξωτερικού ή εσωτερικού.

Σ' αυτή την προσπάθεια, άλλοι φιλόσοφοι, κατατασσόμενοι στους ιδεαλιστές, τελικά κατέφυγαν και καταφεύγουν στην έννοια του Θεού, από την οποία πηγάζει, με τον οποίο ακόμα συνταυτίζεται ο Λόγος, όμως, ο ορθολογικός Λόγος του οποίου έστω και μέρος είμαστε σε θέση να συλλάβουμε.

Άλλοι καταφεύγουν στον υλισμό, δηλαδή βγάζουν τελείως έξω από τη

(*) Ομιλία που έγινε στη Θεοφάνειο Αίθουσα Τέχνης στις 11-10-1992

λειτουργία της ορθολογικής μας σκέψης οποιοδήποτε μεταφυσικό παράγοντα. Ολόκληρη η ακόμα ισχύουσα παράδοση του ορθολογικού Λόγου, η Καρτεσιανή ή και η Διαλεκτική του περισσότερο και από τον Ηράκλειτο εμβάθυνε ο Χέγκελ, ασπάζεται, (αν και τον τοποθετεί υλιστικότερα ο Μάρξ), στηρίζεται στην ικανότητά μας να επικρατούμε στο χάος των προσλήψεων δια των αισθήσεών μας και δια της λειτουργίας του εγκέφαλου μας, στον ορθολογισμό.

Όμως εδώ τώρα πρέπει να προσθέσουμε εντελώς πρόσφατα στοιχεία της γενικότερης έννοιας της Γνώσης που έχουμε σήμερα. Το ένα είναι ότι από τριάντα μόνο χρόνια ξέρουμε καλύτερα, βαθύτερα πώς λειτουργεί ο εγκέφαλός μας, κύριο σωματικό, υλικό στοιχείο της ορθολογικής σκέψης ενώ ταυτόχρονα από τα τέλη του περασμένου αιώνα, αρχές του δικού μας, ξέρουμε κάτι για το πώς επεμβαίνει στη σκέψη μας, στη γνώση του Πραγματικού, εξωτερικού ή του εαυτού μας η «σκοτεινή» ψυχή μας, δηλαδή το ασυνείδητο, οι αιτίες, οι επιπτώσεις του.

Πρόκειται για την ψυχανάλυση που θεμελίωσε ο ίδιος ο Φρόυντ, ο οποίος κατασκεύασε μια σειρά από έννοιες, από concepts όπως λένε οι Γάλλοι, που δεν έχουν, όπως κάθε έννοια, απόλυτη ισχύ, είναι απλώς απαραίτητα εργαλεία μεταβατικής ιστορικής ισχύος για να συλλάβουμε καλύτερα, βαθύτερα μια όψη της πολυπλοκότητας του Όλου, του Πραγματικού.

Έτσι, συνοπτικά, σήμερα σκεφτόμαστε, προσεγγίζουμε την Αλήθεια, το Πραγματικό εξωτερικό ή εσωτερικό, δια τριών μαζί τρόπων. Διά των αισθήσεων, με την ειδική αντανάκλασή τους και επεξεργασία τους από τον εγκέφαλό μας, δια της ικανότητας του τελευταίου να δημιουργεί έννοιες ολοένα και πιο αφηρημένες που ωστόσο αντα-

ποκρίνονται σε κάτι το πραγματικό, όπως π.χ. να έχουμε αναπτύξει την ειδική μαθηματική γλώσσα με την οποία και μόνον συλλαμβάνουμε το άπειρα μεγάλο ή το άπειρα μικρό, το Σύμπαν και την απειροελάχιστη Ύλη διαφανή ή «σκοτεινή» ή μη Ύλη του. Τέλος με μια ολοένα βαθύτερη πρόσβαση στο ασυνείδητό μας, μπορούμε κάπως να γνωρίσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, καθοριστικούς παράγοντες της ατομικής διαγωγής και συμπεριφοράς μας. Άλλωστε η ψυχανάλυση, με τη θεωρία των μετατοπίσεων της Libido, βοηθεί π.χ. στο να κατανοήσουμε και τη δημιουργία της Τέχνης και τη διαίσθηση που τόσο ρόλο παίζουν στις ανακαλύψεις της ορθολογικής σκέψης και του τρόπου διακίνησης ιδιαίτερα της επιστημονικής σκέψης.

Όλα αυτά τα συνοπτικά εκθέτω και που χρειάζεται ειδική ανάλυση για να φθάσουμε σε πιο κατανοητή αντίληψη της λειτουργίας της Γνώσης σύνθεση πολλών λειτουργιών, έχουν σκοπό να φτάσουμε στο πιο συγκεκριμένο αντικείμενο της σημερινής μου επέμβασης.

Ό,τι συμβαίνει από τριάντα κυρίως τώρα χρόνια είναι η βαθύτερη επανάσταση που γνώρισε η κοινωνία των ανθρώπων, οδηγούμενη ταχύτατα προς ένα άγνωστο μέλλον όπου κάθε ισορροπία, κάθε πέρασμα από την «αταξία» στην «τάξη» και τανάπαλιν, η «κατεψυγμένη γνώση», συλλογική όμως Γνώση της ανθρωπότητας, έτσι όπως μας την δίνουν οι εξελίξεις της πληροφορικής και της αυτοματοποίησης, της γενικότερης μηχανοποίησης της υλικής παραγωγής αλλά και των υπηρεσιών, της παιδείας, της υγείας, των διασκέδασεών μας ακόμα (τουρισμός κ.λπ.), είναι η βάση, ταυτόχρονα, δημιουργίας πλούτου και εξουσίας. Ός ακόμα πρόσφατα η εξουσία στηριζόταν στη βία και τον αποκτούμενο δια της βίας και

διατηρούμενο από αυτήν πλούτο. Η βία βέβαια σαν στήριγμα της εξουσίας καθώς και ο συνεπαγόμενος πλούτος, εξακολουθούν να διατηρούνται και σήμερα σ' έναν κόσμο όπου οι αντιθέσεις, οι ανισότητες, οι συγκρούσεις συμφερόντων και συσχετισμού δυνάμεων κυριαρχούν και επιτείνονται.

Στον ιστορικό μας ορίζοντα δεν διαφαίνεται καμιά Νέα Τάξη κοινωνικότερης, δημοκρατικότερης, πολιτιστικότερης ευαισθησίας. Αντίθετα, διαβλέπεται η συγκρότηση μεγάλων Συνόλων, όπως εκείνο των ΗΠΑ, Καναδά, Μεξικού με πρόθεση να συμπεριλάβει ίσως αργότερα ολόκληρη την Λατινική Αμερική, εκείνο μιας διευρυνόμενης - ως πού δεν ξέρουμε ακόμα - Ευρώπης, εκείνο της Ιαπωνίας και των δράκων της γύρω της Ν.Α. Ασίας και του Ειρηνικού, εκείνο όμως επίσης της Κίνας των χιλιάδων διακοσίων εκατομμυρίων κατοίκων και ίσως, και μιας νέας μεγαλορωσικής επικρατείας γύρω από τη Ρωσική Δημοκρατία της πρώην ΕΣΣΔ.

Τα σύνολα αυτά είναι βασικά ανταγωνιστικά και οδηγούν τον κόσμο σ' ένα άγνωστο μέλλον. Όμως σ' όλα κυριαρχεί ολοένα και περισσότερο η ανερχόμενη πηγή πλούτου και πραγματικής δύναμης που είναι η Γνώση, καταρχάς η επιστημονική Γνώση η απορρέουσα από τις καταπληκτικά ταχύτατες εξελίξεις της αφηρημένης επιστήμης και τις ολοένα και συντιομότερες μετατεχνολογικές της πραγματοποιήσεις. Αυτή η Γνώση ενσωματώνεται τώρα τόσο στην υλική παραγωγή, όσο και στις υπηρεσίες με πολλαπλά αποτελέσματα. Είναι πιο ευέλικτη, πιο πολλαπλασιαστική, πιο απεριόριστη, πιο διαδόσιμη, πιο δημοκρατική, πιο ανατρεπτική επίσης, θεσμών, συνθηκών, σχέσεων, τόσο σε σχέση με τη βία όσο και με τον πλούτο ακόμα της κλασικής βιομηχανικής εποχής που στηρίζονταν κυρίως στη

φυσική δύναμη του ατομικού εργαζομένου και των μηχανών που κινούσε με τη μυϊκή του δύναμη ο εργαζόμενος είτε με μορφές ενέργειας όπως ο ηλεκτρισμός. Τώρα είναι η ενσωματωμένη «κατεψυγμένη» συλλογική Γνώση σε μηχανές και μηχανικά συστήματα που κινεί το κόσμο και τον εκσφενδονίζει διαρκώς και σε υψηλότερα φανταστικά όσο και αβέβαια νέα επίπεδα. Επομένως, πράγματι η Γνώση αποβαίνει η κατ' εξοχήν νέα μορφή και ουσία της δύναμης τελικά, της εξουσίας, της υπεροχής τόσο μιας χώρας, όσο και του ατόμου.

Στα εργοστάσια, στα σχολεία, στα νοσοκομεία, στις οποιοσδήποτε υπηρεσίες, οι παραδοσιακοί εκπρόσωποι της εξουσίας αλλά και του πλούτου, καπιταλιστές, καθηγητές, γιατροί, διευθυντές γραφειοκράτες βλέπουν τη δύναμη της εξουσίας τους να ελαττώνεται μπροστά στην ισχύ που αποκτούν αυτοί που προωθούν, κατέχουν, διαχειρίζονται τις νέες παραγωγικές δυνάμεις της πληροφορικής και της αυτοματοποίησης, εισαγόμενες παντού, γονιμοποιώντας, αναπτύσσοντας και νέες επιστήμες όπως η γενετική, η βιοτεχνική και άλλες που όλες τους τελικά εξαρτώνται από τις προόδους της πληροφορικής και της αυτοματοποίησης, δηλαδή τελικά της ενσωματωμένης σε μηχανές και συστήματα μηχανών Γνώσεις.

Οι επιπτώσεις αυτής της επανάστασης είναι τεράστιες ακόμα και στον καθαρό οικονομικό τομέα. Χρειάζεται σήμερα λιγότερο κεφάλαιο, λιγότερες πρώτες ύλες (αφού συνθέτονται και διαρκώς νέες πρώτες ύλες), λιγότερος χρόνος εργασίας, λιγότερος κόπος για μια διαρκώς αυξανόμενη παραγωγή.

Στον κοινωνικό τομέα που μας ενδιαφέρει ειδικότερα, οι επιπτώσεις του νέου ιστορικού γεγονότος που είναι η ενσωμάτωση της σκέψης, της γνώσης,

από την αφηρημένη έρευνα και επιστήμη στην τεχνολογία της οικονομίας, των υπηρεσιών, είναι επιπτώσεις αμφιλεγόμενες. Αν δια της Γνώσης η εξουσία διατηρηθεί ή περάσει στα χέρια νέων προνομακών μειοψηφιών, τότε όχι μόνο η κατανομή του αυξανόμενου πλούτου της αυξανόμενης αξίας συλλογικά πια παραγόμενης από τον «συλλογικό εργαζόμενο» θα διατηρείται άνιση, ανισότατη αλλά θα κινδυνεύει να δημιουργηθεί πλανητικός κόσμος δύο ακραίων ταχυτήτων, εξαιρετικά προνομούχων και εξαιρετικά ανθρώπινα υποβαθμισμένων ακόμα και διανοητικά, είδος ρομπότ δίπλα σε καθαρά μηχανικά ρομπότ, στην υπηρεσία της εξουσίας.

Όπως υπάρχει επίσης η δυνατότητα χωρίς να εξαφανισθούν γρήγορα όλες οι ανισότητες, να οδεύσουμε προς μια ανώτερη μορφή κοινωνικής, δημοκρατικής, πολιτιστικής τάξης πραγμάτων. Και οι δύο δυνατότητες θα παραμείνουν ανοικτές για μια ολόκληρη ιστορική εποχή, αβέβαιου τελικού αποτελέσματος και είναι ακριβώς αυτή η αβεβαιότητα, πρωτόγνωρη στην ιστορία, που δημιουργεί και στο καθαρά φιλοσοφικό πεδίο, το απασχολούμενο με τη δημιουργία εννοιών ικανών να βάλουν κάποια τάξη στο χάος των ιδεών και να προσεγγίσουν ορθολογικότερα το Όλο στην πολυπλοκότητά του που δημιουργεί τώρα νέο μέγα θέμα υπαρξιακής πια διατάραξης μας.

Οι εξελίξεις είναι τόσο γρήγορες, τόσο πολύπλοκες, τόσο ασύλληπτες ώστε να έχουμε την αίσθηση ότι δεν είμαστε πια κύριοι καμμιάς βεβαιότητας και καμμιάς αποτελεσματικής μας επίδρασης στο γίνεσθαι. Αυτό ηχεί σαν μουσική μελαγχολίας στα όρια της ματαιότητας και της απαισιοδοξίας, όμως ίσως πριν επιβληθεί νέα τάξη εξουσίας, αναδυθεί νέα τάξη ιδεών, φιλοσοφίας, ηθικής, αξιών που προσεγγίζει τους αν-

θρώπους συλλαμβάνοντας ότι η ζωή είναι μικρή και εφήμερη, οι στιγμές ευτυχίας της σύντομες, η μοίρα κοινή και ότι επομένως κοινό συμφέρον είναι να ζήσουμε τη ζωή μας όλοι όσο το δυνατόν πιο ευχάριστα, όχι σε βάρος του άλλου και γοπευόμενοι εκτός των άλλων και από το απλησίαστο άπειρο της γνώσης, αλλά διαρκώς με θεαματικά άλματα προσεγγιζόμενο, όπου ο καθένας μας αιώνιος Οδυσσέας στο ταξίδι της ζωής του βλέπει να αναδύονται διαρκώς καινούργια, εκθαμβωτικά άστρα στον χωρίς τέρμα διευρυνόμενο ορίζοντα της γνώσης.

Προσγειωνόμενος στην πραγματικότητα της χώρας μας θάθελα να προσθέσω και μ' αυτά να τελειώσω τα εξής: Υπάρχει απόλυτη ανάγκη να γίνει έγκαιρα καταληπτό το πόση σημασία αποκτά η Γνώση σαν κύρια πηγή πλούτου και εξουσίας και πόσο στον τομέα αυτό καθυστερούμε τρομαχτικά. Πόσο αναγκαίο είναι να αναβαθμισθεί η παιδεία, η μόρφωση και η διαρκής επιμόρφωση, η έρευνα, η διακομματική λειτουργία όλων αυτών και με βάση τέτοια αντίληψη και τέτοιο κριτήριο να μορφώσουμε τον πολίτη της αύριον και τη δημοκρατία της αύριον.

Χρέος όλων μας είναι να αφυπνίσουμε κυρίως τους νέους, να τους βοηθήσουμε να συλλάβουν τη σημασία της γνώσης και για το δικό τους ατομικό μέλλον και ταυτόχρονα εντάσσοντας την καθαρά επιστημονική και τεχνολογική παιδεία και ειδικευση στα πλαίσια μιας γενικότερης, ουμανιστικής πανανθρώπινης παράδοσης, πλησιάζοντας έτσι πιο άρτια μια κοινωνία που θα ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο δύο ταχυτήτων, πατρικίων της γνώσης και διαμέσου της εξουσίας και του πλούτου και πληβείων, εξαρτώμενων από τα εργαλεία και ίσως τελικά, ένα είδος ανθρώπων ακόμα ρομπότ.